

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนที่ดำเนินการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง วิเคราะห์การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาคนไปสู่คุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในการวิจัย ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการศึกษาออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การวิจัยเอกสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ข้อสรุป 4 ประการ ที่สามารถนำไปใช้วิเคราะห์ในการวิจัยภาคสนามและการนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. เจาะใจความรู้และคุณธรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเจาะใจความรู้และคุณธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
4. ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง

การวิจัยภาคสนาม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงและการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาคนไปสู่คุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่แนวทางการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research method) ประเภทกรณีศึกษาในหลายพื้นที่ (multi-site case studies) โดยผู้วิจัยได้เข้าไปพักอาศัยและเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนชนบท 3 แห่ง ในภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ โดยใช้ชื่อสมมุติว่า ชุมชนพอเพียง 1 ชุมชนพอเพียง 2 ชุมชนพอเพียง 3 ตามลำดับ การดำเนินการวิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เนื้อหา จัดกลุ่มข้อมูลและสังเคราะห์ ออกมา

เป็นแนวทางการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2 ระดับ คือ การพัฒนาความรู้และคุณธรรมในตัวบุคคลผ่านการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ และการพัฒนาชุมชนให้มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 4 ด้านอย่างสมดุล เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยเอกสาร

1.1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ คือ

1. มีความพอประมาณ ซึ่งครอบคลุมถึง
 - 1.1 ความพอประมาณกับศักยภาพของตนเอง
 - 1.2 ความพอประมาณกับสิ่งแวดล้อม
 - 1.3 การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
2. มีเหตุผล ซึ่งครอบคลุมถึง
 - 2.1 การไม่ประมาท
 - 2.2 การรู้ถึงสาเหตุ
 - 2.3 การมีความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 2.4 การคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ
3. มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ซึ่งครอบคลุมถึง
 - 3.1 การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
 - 3.2 การพึ่งตนเองได้ทางสังคม
 - 3.3 การคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น
 - 3.4 การรู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

1.2 เจาะใจความรู้และคุณธรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เจาะใจที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 2 ประการ คือ

4. เจาะใจความรู้ ซึ่งประกอบด้วย

- 4.1 การรู้จักตนเอง
- 4.2 การมีความรู้ในเรื่องภายนอก
- 4.3 การมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
- 4.4 มีความระมัดระวังในการนำความรู้ที่มีไปใช้ในการปฏิบัติ
5. เงื่อนไขคุณธรรม ซึ่งประกอบด้วย
 - 5.1 การมีศรัทธาและค้ำประกันที่จะทำแต่สิ่งที่ดีถูกต้อง
 - 5.2 การมีความซื่อสัตย์ สุจริต
 - 5.3 การมีความเกรงกลัวและละอายต่อการทำชั่ว
 - 5.4 การมีความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
 - 5.5 การมีความสามัคคี ประองคอง
 - 5.6 การรู้จักตนเองอยู่เสมอ
 - 5.7 การมีความอดทน พากเพียร
 - 5.8 การมีความสามารถในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

1.3 ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมและคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเงื่อนไขพื้นฐาน 2 ประการที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะนั้น พบความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างคุณลักษณะ 3 ประการและเงื่อนไข 2 ประการ ดังนี้

เงื่อนไขความรู้

1. การรู้จักตนเอง ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
 - 1.1 ความพอประมาณ ได้แก่ ความพอประมาณกับศักยภาพของตน และการไม่โลกเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
 - 1.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การไม่ประมาท การรู้ถึงสาเหตุ การมีความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ
 - 1.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม การคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น และการรู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง
2. การรู้เรื่องภายนอก ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้

- 2.1 ความพอประมาณ ได้แก่ ความพอประมาณกับบริบทของชุมชน และการไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
 - 2.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การไม่ประมาท การรู้ถึงสาเหตุ การมีความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ
 - 2.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม การคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวมากกว่าระยะสั้น และความรู้เท่าทันและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง
3. การมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
 - 3.1 ความพอประมาณ ได้แก่ การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
 - 3.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การไม่ประมาท การมีความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ
 - 3.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวมากกว่าระยะสั้น และความรู้เท่าทันและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง
 4. การมีความระมัดระวังในการนำความรู้ที่มีไปใช้ในการปฏิบัติ ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
 - 4.1 ความพอประมาณ ได้แก่ ความพอประมาณกับศักยภาพของตน ความพอประมาณกับบริบทของชุมชน และการไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
 - 4.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การไม่ประมาท และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ
 - 4.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวมากกว่าระยะสั้น

เงื่อนไขคุณธรรม

1. การมีความซื่อสัตย์ สุจริต ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
 - 1.1 ความพอประมาณ ได้แก่ การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
 - 1.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ
 - 1.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม และการคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวมากกว่าระยะสั้น
2. การมีความอดทน พากเพียร ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
 - 2.1 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
3. การมีความเกรงกลัวและละอายต่อการทำชั่ว ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
 - 3.1 ความพอประมาณ ได้แก่ การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

3.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การรู้ถึงสาเหตุ และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

3.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม และการคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น

4. การมีศรัทธาและตั้งมั่นที่จะทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้

4.1 ความพอประมาณ ได้แก่ การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

4.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การรู้ถึงสาเหตุ และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

4.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม และการคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น

5. การรู้ตนเองอยู่เสมอ ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้

5.1 ความพอประมาณ ได้แก่ ความพอประมาณกับศักยภาพของตน ความพอประมาณกับบริบทของชุมชน และการไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

5.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การไม่ประมาท และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

5.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น และความรู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

6. ความสามารถในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้

6.1 ความพอประมาณ ได้แก่ ความพอประมาณกับศักยภาพของตน ความพอประมาณกับบริบทของชุมชน และการไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

6.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การไม่ประมาท การรู้ถึงสาเหตุ การมีความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

6.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น และความรู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

7. มีความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้

7.1 ความพอประมาณ ได้แก่ การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

7.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การมีความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

7.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม

8. มีความสามัคคี ปรองดอง ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้

8.1 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม

1.4 ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง

ลักษณะของกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสรุปได้ 9 ประการ ดังนี้

1. เป็นกิจกรรมที่เน้นให้ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด
2. เป็นกิจกรรมที่เน้นให้ผลิตเพื่อการพึ่งตนเองเป็นหลัก
3. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้มีการผลิตที่หลากหลาย
4. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้แปรรูปผลผลิตที่มีมากเกินไปจนเกิดความจำเป็นในการบริโภคของครัวเรือน
5. เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปรับแก้สภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่มีปัญหาให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตร
6. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้มีระบบป้องกันความเสี่ยง
7. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านความรู้และคุณธรรมควบคู่กันไป
8. เป็นกิจกรรมที่เน้นการรวมกลุ่ม การร่วมคิด ร่วมทำของคนในชุมชนที่มีเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์ที่มีต่อส่วนรวมในระยะยาว
9. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามัคคี การช่วยเหลือ แบ่งปัน ซึ่งกันและกัน

เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ที่ดำเนินการในชุมชน จึงควรประกอบด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 4 ด้าน คือ

5. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านเศรษฐกิจ โดยมีลักษณะ คือ
 - 5.1 เน้นให้ผลิตเพื่อการพึ่งตนเองเป็นหลัก
 - 5.2 ส่งเสริมให้มีการผลิตที่หลากหลาย
 - 5.3 ส่งเสริมให้แปรรูปผลผลิตที่มีมากเกินไปจนเกิดความจำเป็นในการบริโภคของครัวเรือน
6. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสังคม
 - 6.1 ส่งเสริมให้มีระบบป้องกันความเสี่ยง
 - 6.2 เน้นการรวมกลุ่ม การร่วมคิด ร่วมทำของคนในชุมชนที่มีเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์ที่มีต่อส่วนรวมในระยะยาว
7. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อม
 - 7.1 เน้นให้ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด

7.2 เกี่ยวข้องกับการปรับแก้สภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่มีปัญหาให้มีความอุดมสมบูรณ์
เหมาะสมแก่การทำเกษตร

8. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจ

8.1 ส่งเสริมการพัฒนาด้านความรู้และคุณธรรมควบคู่กัน

8.2 ส่งเสริมความสามัคคี การช่วยเหลือ แบ่งปัน ชึ่งกันและกัน

3. ข้อค้นพบจากกรณีศึกษา 3 ชุมชน

3.1 ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างคุณลักษณะและเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.1.1 ความรู้และคุณธรรมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นในตัวมนุษย์ หากบุคคลใดขาดเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมในการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว จะทำให้การตัดสินใจหรือการกระทำนั้นยากที่จะเป็นไปตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง ในขณะเดียวกัน หากบุคคลนั้นได้รับการพัฒนาความรู้และคุณธรรมเพิ่มมากขึ้นเท่าใด ก็จะส่งผลให้บุคคลนั้นมีการตัดสินใจและการกระทำที่สอดคล้องกับคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้นเท่านั้น

3.1.2 “การรู้จักตนเอง” “การรู้ตนเองอยู่เสมอ” และ “ความสามารถในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง” เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาคุณลักษณะของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น กล่าวคือ หากบุคคลใดได้รับการพัฒนาความรู้และคุณธรรมจนเกิดเงื่อนไขย่อยทั้ง 3 ประการข้างคั้นนี้แล้ว ก็จะส่งผลให้บุคคลนั้นเกิดการพัฒนาคุณลักษณะ “ความมีเหตุผล” ขึ้นในตัวเป็นอันดับแรก โดยเมื่อบุคคลจะต้องดำเนินการสิ่งใด ความมีเหตุผล ก็จะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ช่วยให้การตัดสินใจและการกระทำที่เกิดขึ้นของบุคคลนั้นเป็นไปอย่าง “พอประมาณ” ในขณะเดียวกัน “ความมีเหตุผล” ก็เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ช่วยให้บุคคลนั้น “สร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” ให้เกิดขึ้นด้วย

3.1.3 “ความมีเหตุผล” เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิด “ความพอประมาณ” และ “การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” ซึ่งหากบุคคลใดไม่ได้รับการพัฒนา “ความรู้และคุณธรรม” จนเกิด “ความมีเหตุผล” ขึ้นในตัวแล้ว ก็ยากที่จะพัฒนาให้เกิด “ความพอประมาณ” และ “การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” ได้

3.2 กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนที่ดำเนินการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.2.1 แต่ละชุมชนควรมีกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงครบทั้ง 4 ด้าน คือ กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสังคม กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจ โดยการดำเนินกิจกรรมทั้ง 4 ด้าน ควรมีความสมดุลและเป็นขั้นเป็นตอน ไม่ควรเน้นหนักไปที่กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านใดด้านหนึ่ง โดยเฉพาะ เพื่อให้กิจกรรมที่ดำเนินการทั้งหมดสามารถช่วยกันพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างครบถ้วน

3.2.2 ชุมชนอาจเริ่มต้นด้วยกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อพัฒนาจิตใจของสมาชิกในชุมชนให้มีรากฐานทางจิตใจที่เข้มแข็งเสียก่อน จากนั้นจึงสานต่อด้วยกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสังคม ที่เน้นการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน และสร้างความสามัคคี ปรองดอง และการช่วยเหลือเอื้ออาทรระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน จากนั้นจึงกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อมที่จะช่วยให้การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนและมั่นคงมากขึ้น จากนั้น จึงพัฒนากิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านเศรษฐกิจเพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

3.2.3 กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจส่งเสริมการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงไม่ควรจัดเป็นกิจกรรมระยะสั้นที่แยกโดดเดี่ยวจากการดำเนินชีวิตประจำวัน แต่ควรสอดแทรกลงไปในการดำเนินกิจกรรมทุกประเภท โดยประยุกต์ให้สอดคล้องกลมกลืนกับการดำเนินชีวิตประจำวันของสมาชิกในชุมชนด้วย

3.3 การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาคนไปสู่คุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาคนไปสู่คุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถแบ่งได้ 2 ระดับ คือ

3.3.1 การเรียนรู้ในระดับบุคคล ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้จากผู้อื่น ผ่านการทำกิจกรรมและการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่ช่วยให้สมาชิกในชุมชนรู้จักตนเองมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความพยายามที่จะพัฒนาตนเองทั้งในด้านความรู้และคุณธรรม

3.3.2 การเรียนรู้ในระดับกลุ่ม/ชุมชน เป็นการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มของสมาชิกในชุมชน ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้คุณธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิตร่วมกัน และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความรอบรู้และรอบคอบขึ้นในตัวของปัจเจกบุคคลด้วย

3.3.3 นอกเหนือไปจากการที่ชุมชนได้เรียนรู้วิธีการใน “การพัฒนาค้นด้านความรู้และคุณธรรม” ผ่านรูปแบบของกิจกรรมที่หลากหลายแล้ว ชุมชนยังมีการเรียนรู้ที่จะ “สร้างระบบ” ที่เชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมทั้งหมดสนับสนุนซึ่งกันและกันและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนในชุมชน

4. แนวทางการพัฒนาค้นด้านในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาค้นด้านในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นั้น ชุมชนจำเป็นต้องดำเนินการ 2 ด้านควบคู่กันไป ได้แก่ การพัฒนาค้นด้านในชุมชนให้มีความรู้คู่คุณธรรม และการพัฒนาชุมชนให้มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 4 ด้านอย่างสมดุล โดยความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาค้นด้านในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เรียงตามลำดับการเกิดความรู้ได้เป็น 3 ด้าน คือ

1. ความรู้ที่เอื้อให้เกิดความมีเหตุผล ได้แก่
 - 1.1 การรู้จักสาเหตุ
 - 1.2 การรู้จักผลที่เกิดขึ้นจากเหตุ
2. ความรู้ที่เอื้อให้เกิดความพอประมาณ ได้แก่
 - 2.1 การรู้จักตนเอง
 - 2.2 การรู้จักประมาณ
3. ความรู้ที่เอื้อให้เกิดการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี
 - 3.1 การรู้จักกาลเทศะ
 - 3.2 การรู้จักชุมชนตนเอง
 - 3.3 การรู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง

คุณธรรมที่จำเป็นต่อการพัฒนาค้นด้านในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยแยกออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. คุณธรรมที่เอื้อให้เกิดความมีเหตุผล ได้แก่
 - 1.1 ความไม่ประมาท
 - 1.2 การรู้จักตนเอง
 - 1.3 ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป
 - 1.4 ความซื่อสัตย์สุจริต
2. คุณธรรมที่เอื้อให้เกิดความพอประมาณ ได้แก่
 - 2.1 ความประหยัด อุดม

- 2.2 การพึ่งตนเอง
- 2.3 การละเลิกและความโลภ
- 2.4 การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
- 3. คุณธรรมที่เอื้อให้เกิดการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี
 - 3.1 ความอดทน พากเพียร
 - 3.2 ความสามัคคี
 - 3.3 การช่วยเหลือ แบ่งปัน เสียสละ
 - 3.4 การประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีล

5. ข้อเสนอแนะงานวิจัย

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการสนับสนุนให้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาหลักของการพัฒนาประเทศ และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้นในทุกส่วนทุกภาคของประเทสนั้น การมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสิ่งจำเป็น จึงขอเสนอแนะแนวทางในการวิจัยในอนาคต ดังนี้

งานวิจัยเพื่อพัฒนา

1. การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนเพื่อปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียง
2. การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาคนในชุมชนให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. การวิจัยเพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาผ่านศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เพื่อแพร่กระจายแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน
4. การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนชนบทในพื้นที่ที่มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน
5. การวิจัยเพื่อพัฒนาแนวทางในการปลูกฝังความรู้คุณธรรมให้กับคนในชุมชน

งานวิจัยเชิงทฤษฎี

1. ศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดการพึ่งตนเอง
2. ศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน
3. ศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดอนุนิยมของชาวโศก
4. ศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์

งานวิจัยเพื่อการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1. ศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนชาวอโศกในพื้นที่ต่าง ๆ
2. ศึกษาการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนชนบทกึ่งเมือง
3. ศึกษามิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สนับสนุนการดำเนินชีวิตตามแนวทาง

เศรษฐกิจพอเพียง